

Aleksander Žižek

(ANTI)OGLAŠEVANJE V ČASU CEHOV

**SVET PONUDBE IN
POVPRAŠEVANJA BREZ
OGLAŠEVANJA IN REKLAM**

Razmišljanje o pojmih oglaševanje, reklama, zakoni trga, ponudba in povpraševanje je v času cehovsko regulirane obrti glede na številne in stroge omejitve, s katerimi so predpisovalci skušali poseči v prost pretok blaga in storitev ter svoboden odnos med ponudnikom in uporabnikom storitev in izdelkov, kar zahtevno početje. Sramežljive nastavke reklame, iskanja poti do kupčevega srca (in mošnjička) ter težnje po preseganju in ogibanju cehovski prisili je treba iskati med vrsticami cehovskih knjig in v drugem arhivskem gradivu, saj cehovsko obrtništvo tovrstnih »prekrškov« ni rado videlo in seveda tudi ni razglašalo ter s tem slabilo cehovske enotnosti. Vsi cehovski redi vsebujejo določila o omejevanju konkurence med člani ceha, pa naj je šlo za zaposlovanje vajencev in pomočnikov, število strojev in naprav ali nabavo surovin. Še zlasti nedotakljiv je bil odnos med izbranim obrtnikom in kupcem – poseganje vanj, ko je bil posel že sklenjen, je bilo strogo kaznovano

in moralno zavrženo. Cehovski redi so radi prepuščali svobodo odločitve kupcu (uporabniku) – ta se je moral sam odločiti, kje in od koga bo kupil (a v okviru domačega ceha!). Pri odločitvi pa so mu včasih tudi »pomagali« – otežili ali onemogočili so prihode tujih rokodelcev na sejme, stojnice so postavljali glede na starost in hierarhijo mojstrov, omejevali velikost delavnic, ki zato niso mogle »odžirati« dela (naročil) drugim ...

Razen zapiranja obrti navzven (proti podeželskemu zaledju mest in trgov ter tujim obrtnikom) so se mestni rokodelci kontrolirali tudi med sabo – maksimiranje števila zaposlenih, omejevanje obratov (recimo števila statev in čevljarskih stolcev) ter fiksiranje cen so bili priljubljeni mehanizmi za določanje pravil igre. Že v 13. stoletju srečamo posamezne poskuse oblikovanja in kodificiranja obrtnih pravil, ki naj bi favorizirala v mestih in trgih naseljene obrtnike in jim zagotavljala varstvo pred nelojalno konkurenco vsakovrstnih »šušmarjev«. Vseskozi je bila komponenta medsebojnega nadzora vsaj tako zastopana in močna kakor tista, ki je regulirala nadzor izvencehovskih obrtnikov (šušmarjev).

Cehovski svet je namreč funkcioniral na osnovi politike enakih možnosti in enakih želodcev, ki je zagovarjala pravico do »skromnega in poštenega preužitka« za vse člane ceha in njihove družinske člane. To je seveda pogojevalo tudi skromnejše apetite in ambicije posameznika ter spoštovanje svojega bližnjega (sočlana ceha). (Samo)hvaljenje izdelkov in storitev je bilo torej nujno škodljivo, ker je pomenilo poskus pridobivanja kupcev in naročnikov na tuj račun ter s tem odžiranje kruha drugemu. Vsakomur, ki se je pošteno izučil, vključil v ceh in posloval po njegovih pravilih, je moralo biti namreč omogočeno prodajati izdelke ali opravljati storitve v enakem obsegu in pod istimi pogoji. Precej bolj od reklamiranja (oglaševanja) v sodobnem pomenu (besednega ali pisnega hvaljenja izdelkov in storitev) so cehovski obrtniki zatorej uporabljali razna »darilca« in ugodnosti – zlasti tisti, ki so prodajali izdelke vsakdanje porabe – kruh in meso. Prav zato v številnih cehovskih redih in drugem gradivu pekovskih in mesarskih cehov srečamo določila, ki so sankcionirala tovrstno »radodarnost« v škodo drugih. Obrtniki so torej nekako poskrbeli, da so reklamo zanje delali kar kupci/potrošniki sami, ker so jih prepričali razne ugodnosti in dodatki, ki jih konkurenti niso ponujali.

Peki so v mestih sestavljali osnovno poklicno združenje in skupaj z mesarji veljali za hrbtenico mestooskrbnih obrti. Trška in meščanska gospodinjstva niso več popolnoma samooskrbna in za del njihovih potreb po živilih poskrbijo tudi (izučeni, profesionalni) peki, vezani na dovoz in nakup surovin (žito, moka). Iz arhivskega gradiva izhaja, da so imeli celjski peki težave v začetnem cehovskem obdobju zlasti z mestnimi oblastmi, ki so podpirale nelojalno konkurenco necehovskih pekov in pekovk, mariborski pa so bili ogorčene bitke predvsem med sabo – zlasti zamerljivi so bili do tistih kolegov, ki so (v mestu in okolici) prodali kak hleb ali presto več od njih (kar po njihovo zagotovo ni moglo biti pošteno!).

V Mariboru⁴ so v pravila vključili dve pomembni določili, ki sta zadevali obrt in prodajo pekovskih izdelkov: vsakemu mojstru, ki je vedé v škodo drugega pekel 1, 2 ali 3 lote⁵ težje žemlje ali hlebe, kot se je to pogosto dogajalo (!), je grozila kazen, ceh in cehmojster pa sta morala prepovedati vsakršno spremembo/novotarijo v peki in drugih stvareh, ki ni bila že od nekdaj v veljavi. Za tovrstne prekrške je bila zagrožena stopnjevana globa: prvič 10 in drugič 20 funtov voska, ob tretjem prekršku pa so kršitelju lahko odvzeli obrtno pravico.

Pravila, ki so regulirala prodajo kruha, so bila nujno potrebna, saj je večina sporov med mojstri nastajala prav zaradi resničnih in namišljenih krivic v zvezi s prodajo in zaslužkom. Na božični skupščini 26. decembra 1769 je mariborski pek Lovrenc Strainizberger tožil kolega Jožefa Pelzla, da protipostavno vabi stranke k sebi in prodaja na svoje (mimo kruharne) – za kazen je moral nabaviti svečnik (laterno) za mrliški oder.⁶

Med kršitelji cehovskih pravil se leta 1782 pojavi ime mariborskega peka Matije Schrama, saj ga je na telovski skupščini pekovski mojster Jožef Bregar obtožil, da je v škodo drugih pekov prodajal prevelike kose kruha – za 4 kr pri 1 goldinar vrednem kruhu. Nadenj je poslal dva špiclja (»priči«), da sta ga zalotila. Schram se je zagovarjal, da je bila razlika (dodatek) manjša, ceh pa ga je obsodil na globo v vosku (sveče za cehovski cerkveni svečnik), ker je bil pri prodaji kruha prepovedan vsakršen dodatek.

Vsi celjski peki in pekovke so morali prinesiti svoj kruh naprodaj v kruharno (*Brot Cammer*; neposredno pri peku je bila prodaja prepovedana), ki je morala biti poleti odprta od 5. ure zjutraj do 9. zvečer, pozimi pa od 6. zjutraj do 7. zvečer.⁷ Kruh je bil naprodaj dva dni, tretji dan pa so lahko neprodanega odnesli nazaj. Upravljanje s kruharno je magistrat naložil zakupniku, ta pa je mestu plačal koncesijo, od prodanega kruha pa je smel obdržati del izkupička.⁸ Nekajkrat je imel magistrat pri izboru zakupnika še prav posebno nesrečno roko. Poleti 1771 so se mestni očetje ubadali z zakupnico (*Brod-Sitzerin*), ki je zavračala plačilo zakupnine. Razlog za to »stavko« je bila neposredna prodaja »vdovskega« (ženskega) kruha kar »na ulici« (natančneje, na stopnišču h kapucinom in pred kapucinsko cerkvijo), s čimer so jo pekovke spravljale ob zaslužek. Pekovke so

4 Mariborske pekovske privilegije so po Ferdinandu III. potrdili še Leopold I. (1661), Jožef I. (1707), Karel VI. (1719) in Marija Terezija (1761) – zadnja dva samo sumarično. Mlinarič, *GZM XVIII*, str.145–147 in 151–153. Pravila mariborskih pekov. SI_PAM/0891, Protocol-ordnung eines ehnsamen Handtwerck deren burgerlichen Bökhen in der Landtsfürstlichen Stat Mahrburg Anno 769. Maribor. Peki. Protokol 1769–1859.

5 1 lot = 17,5 g.

6 SI_PAM/0891, Protocol-ordnung eines ehnsamen Handtwerck deren burgerlichen Bökhen in der Landtsfürstlichen Stat Mahrburg Anno 769. Maribor. Peki. Protokol 1769–1859.

7 Za prodajo neposredno na domu (v pekarni) je bila zagrožena globa 1 goldinar. Gubo, *Aus den Rathspratokollen II*, BKStGQu, 25/1893, str. 115.

8 V začetku 19. st. je smel zakupnik od vsakega zasluženega goldinarja obdržati 2 krajcarja (1/30).

imele za svétnike seveda drugačno razlago: najemnica kruharne, ki je bila tudi sama pekovka, je seveda favorizirala svoj kruh, njihovega pa pogosto »skrivala« v ozadje polic, kjer se je »postaral« in ostajal neprodan. Mestni svet je najemnici poslej prepovedal peči kruh za prodajo, pekovkam pa je za nadaljevanje neposredne (ulične) prodaje zagrozil z letno kaznijo 2 goldinarja.⁹

S primeri nedovoljenih popustov so se spopadali tudi celjski peki. Dolgoletni cehmojster celjskega pekovskega ceha Ignac Wokaun se je 23. 2. 1814 pritožil pri cehu zaradi neutemeljenih obtožb, ki so jih širili njegovi somojstri, češ da velikim naročnikom (npr. krčmarjem) prodaja kruh s popustom (4 oz. 6 krajcarjev na 1 goldinar).¹⁰ Ceh je moral zaradi podobnih (utemeljenih) obtožb leta 1807 že plačati 50 goldinarjev kazni (tedaj so tožili ceh kot celoto), saj je bilo dajanje tovrstnih popustov prepovedano. Wokaun je v svojem protestu zahteval opravičilo ceha, sicer je bil svoje kolege pripravljen tožiti zaradi obrekovanja. Svoj dopis je kot lojalen in častivreden član ceha sklenil s priporočilom, naj bodo vendar pametni in umazanega perila ne perejo v javnosti (!), saj bodo s tem sprožili le posmeh meščanov, kar bo onemogočilo njihova prizadevanja v boju s šušmarji.¹¹

Druga nosilna poklicna skupina so bili mesarji. Kot taki so bili še pod posebno strogim družbenim nadzorom – s svojim blagom in storitvami so lovili občutljivo ravnotežje med lastnim uspehom (bogastvom), ki je bilo povezano s sumničavim neodobravanjem okolice na eni ter poslovnim tveganjem in propadom na drugi strani. Prevelike razlike med mojstri so sicer skušala omejiti že določila o vrstnem redu klanja in prodaje, a so jih sposobni in podjetni mojstri že znali zaobiti (z odkupom pravic od manj podjetnih kolegov, z jemanjem tujih stojnic v zakup ...), cehovska pravila pa so prepovedovala tudi konkuriranje pri nakupu klavnih živali.¹² Stalna grožnja cehovskim mesarjem so bili podeželski »mesarji«, ki so s (cenejšim?) mesom zalagali meščane, in ne nazadnje meščani sami, ki so zaradi že omenjene podeželskosti (in kmetskosti) naših trgov in mest še vedno sami zase pospravili kako živinče in obšli tržno regulirano preskrbo.

V 3. členu ptujskih pravil so sankcionirali prodajo ob nedeljah in praznikih. Ob prvem zvonu, ki je vabil h glavni maši, so morali ptujski mesarji zapreti svoje stojnice in niso smeli prodajati, dokler maše ni bilo konec. Kršilec, ki tega ni spoštoval, je plačal toliko funtov belega voska, kolikor funtov mesa je med kršitvijo prodal.¹³ V ptujskem statutu (157. člen) so zapisali, da so imeli mesarji svoj tržni dan v soboto, ko so morali biti primerno založeni z dobro in svežo mlado govedino, na najmanj petih stojnicah pa so jo prodajali od zgodnjega jutra do večera

9 Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 39.

10 Med 5 in 10 odstotki.

11 Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 40.

12 SI_ZAC/0786_00007 [Marija Terezija potrdi pravila ceha mesarjev] 1770, december 22., Dunaj, 19. člen.

13 SI ZAP 440-CR-11, Cehovski red mesarskega ceha v Ptujju (pred 1711).

in tehtali na mestno mero. Od vsake zaklane živali so plačevali posebno pristojbino (za vzdrževanje stojnic) in običajni davek. Sodnik in mestni pooblaščenca so ob tržnih dnevih kontrolirali meso, stojnice (označevanje blaga in cen) in uteži. Ob odkritju ponarejenih uteži so ponarejevalca oglobili (za zgoljufan 1 lot je mojster plačal 1 funt, pomočnik pa 60 denaričev globe; razen tega pa so ju še zaprli za 3 dni in noči – mojstra v stolp, pomočnika pa v ječo (160. in 161. člen)).¹⁴

S prodajo oziroma njeno prepovedjo na največje cerkvene praznike – božič, veliko noč in binkošti – sta se ukvarjala tudi celjski (v 16. členu)¹⁵ in mariborski cehovski red (18. člen).¹⁶ V obeh primerih je moral kršilec plačati za kazen 4 funte voska, ki so jih namenili za svečavo v cerkvi.

Na ozemlju mariborskega ceha meščanom in podeželskim mesarjem klanje in prodaja govedine, svinjine, teletine in odojkov (*jung fleisch*) na tedenskih sejnih ali ob drugih dneh nista bila dovoljena, saj jim je v nasprotnem primeru grozil odvzem mesa (16. člen). Na cehovskem sestanku 4. 3. 1760 so Mariborčani grožnjo z zaplembo zaostri s 6 tolarji kazni, kolikor naj bi plačal vsak podeželski mesar, ki bi sam ali s pomočjo svojih ljudi v mesto prinesel meso in ga tam prodajal.¹⁷

Tudi na Ptujso so smeli klati in prodajati meso le mestni mesarji, pri čemer so morali imeti vsi enake možnosti zaslužka, zato je ceh razdelil zakol in prodajo. Kdorkoli je klal in prodajal zunaj razporeda (več!), je moral dati za kazen govejo kožo ali manjšo žival (koštruna, gos, gosaka) v celoti (15. člen).¹⁸ Enaka kazen je doletela tudi mariborskega mesarja, ki je konec tedna (v petek ali soboto) klal govedo, kljub temu da je imel kak drug mojster govedino še naprodaj (mu je ostajala; 14. člen). 3. 7. 1759 je tako Jožef Leber plačal 2 funta voska kazni zaradi enega teleta preveč, ki ga je brez dovoljenja zaklal za proščenje in sejem, zaradi česar se je mesarju Juriju Rudolfu usmradilo četrto goveda, zaklanega za prodajo.¹⁹

Ptujčani so razen konkuriranja pri nakupih živine prepovedali tudi vsiljivo vabljenje kupcev k sebi in odvracanje od drugih prodajalcev s sramotenjem in ogovarjanjem (14. člen).²⁰

Osnovno poslanstvo ceha je bilo (razen verske in socialne note) vsekakor strokovno povezovanje, ki je temeljilo na notranji (formalni) uravnalovki in kolektivnem nastopanju v odnosu do javnosti (potrošnikov) in oblasti (mestne in deželne) – Celjani (v 21. členu) in Mariborčani (v 23. členu) so za kritiziranje

14 Statut mesta Ptuj 1513.

15 SI_ZAC/0786_00007 [Marija Terezija potrdi pravila ceha mesarjev] 1770, december 22., Dunaj.

16 Mlinarič, *GZM XVIII*; str. 72–74.

17 SI_PAM/0891, Handwerks Protocol deren bürgerlichen Fleischhakhern in der Statt Mahrburg Anno 1756 (Maribor-Mesarji-Protokol 1756–1879).

18 SI_ZAP 440-CR-11, Cehovski red mesarskega ceha v Ptujso (pred 1711).

19 SI_PAM/0891, Handwerks Protocol deren bürgerlichen Fleischhakhern in der Statt Mahrburg Anno 1756 (Maribor-Mesarji-Protokol 1756–1879).

20 SI_ZAP 440-CR-11, Cehovski red mesarskega ceha v Ptujso (pred 1711).

Cehovski znaki. Edino dovoljeno »oglaševanje« na ulicah predmodernih trgov in mest so bili obrtniški izveski, ki so izhajali iz simbolov posameznih obrti (Učno pismo mesarskega pomočnika Jožefa Kneza (Celje, 25. 2. 1772). SI_ZAC/0786_00030)

cehovskega kolega predpisali kazen 4 funte voska. Pet funtov voska je člana ceha stalo konkuriranje (draženje) pri nakupovanju živine.²¹

Pravila so usnjarjem zapovedovala zadržanost v odnosih s kupci in prepovedovala prodajo po hišah ter vsiljevanje svojih uslug. Prepovedano je bilo tudi »snubljenje« kupcev (zlasti kmetov ob tedenskih sejnih) pred vrati in njihovo vabljenje v delavnico. Vsak potencialni kupec se je moral sam odločiti, kje in kaj bo kupil. Kazen za prevsiljive mojstre je znašala 1 goldinar (9. člen). Razen na gradovih in pri oblastvih si usnjarji niso smeli sami iskati dela (se ponujati; 3. člen).²²

V Mariboru in na Ptujju so med bolj zaposlene obrtnike sodili tudi sodarji. Obe mesti sta namreč bili neizprosni boj za primat nad vinsko trgovino na tem območju, njuna okolica pa se je ponašala z izbornimi vinorodnimi legami. Že s skupnim zavetnikom – sv. Urbanom – so bili sodarji povezani s svojimi najpomembnejšimi delodajalci, vinogradniki.

Številna določila sodarskih cehovskih pravil so preganjala in sankcionirala konkuriranje med mojstri – posebej pri nakupu materiala in orodja, zaposlovanju (snubljenju) pomočnikov ter prevzemanju naročil. Na Ptujju so mojstru, ki je izrinil

21 SI_ZAC/0786_00007 [Marija Terezija potrdi pravila ceha mesarjev] 1770, december 22., Dunaj, 18. člen in Maribor, 21. člen.

22 SI_ZAC/0786_00084, Marija Terezija potrdi pravila celjskih usnjarjev. 1757, avgust 13., Dunaj. Enako 59. člen. Cesar Ferdinand III. potrjuje mariborskim usnjarjem njihov cehovski red. 1645, marec 2., Praga. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 186–207. O prepovedi krošnjarjenja: 30. člen. SI ZAP 438 CR-9. O ponujanju dela na graščinah: 29. člen cehovskih pravil ptujskih usnjarjev iz leta 1638. SI ZAP 444 CR-3.

svojega kolega pri nakupu lesa, grozili s 5 funti voska kazni,²³ kar je celo več, kot bi ga »stalo« speljevanje pomočnika (4 funte). Najdražje pa je bilo s 6 funti voska kaznovano prevzemanje naročnika (in dela).²⁴ V mariborskem cehu so imeli glede tega uravnilovko, saj je tako speljevanje pomočnikov (in poslov) kot kritiziranje dela somojstrov in prevzemanje zaaranega lesa »stalo« zmerne 4 funte voska.²⁵

Sodarji pa so si tudi v tako izrazitih vinorodnih predelih, kot je bila slovenska Štajerska s Halozami in Slovenskimi goricami okrog Ptuja ter vinorodnimi griči okrog Maribora, krčevito prizadevali za vsakdanji kruh in preživetje, zato ne preseneča, da so posegli tudi po prijemih, ki še danes sodijo v dobro prakso poštenih in zanesljivih rokodelcev.

Ptujski sodarji so se namreč v pravilih obvezali, da bodo vsakemu meščanu in prebivalcu, ki bi pri njih kupil (vinsko) posodo, za katero bi se izkazalo, da je defektna in pomanjkljivo izdelana, le-to med trgatvijo in martinovim popolnoma brezplačno popravili (41. člen). Ptujčani so bili prosti svojih obveznosti do domačih sodarjev šele v primeru, da mestni sodarji ne bi zmogli zadostiti potrebam meščanov in prebivalcev ter bi odlašali z delom v njihovo škodo – šele tedaj bi lahko svoje delo izročili tujemu sodarju (42. člen). Ker niso smeli rohniti proti (dovoljenim) hišnim sodarjem na samostanskih in plemiških gospodstvih, so se v sodarskem cehu spravili na druge večje naročnike sodarskih izdelkov – krčmarje, ki jim je bilo z vladno odredbo z dne 12. 9. 1711 prepovedano zaposliti lastne (domače, hišne) sodarje, da bi delali zanje.²⁶ Zanimiva izjema je bila v Mariboru z uvozom in prodajo starega (vinskega) posodja po kopnem ali vodi iz Koroške ali Zgornje Štajerske, »kakor je bilo že od nekdaj« (26. člen).²⁷

Tkalski ceh se je v Celju vtikal celo v izbiro žena bodočih mojstrov – ti so se morali najprej ozreti po cehovskih hčerah in vdovah in so lahko šele po tem, ko so jih te odklonile, pogledali drugam. Ob vsem tem se zdi maksimiranje števila stavev na 4 (mestni) oziroma 3 (podeželski tkalci) precej nedolžno početje.²⁸

Precej omejitve je bilo pri sprejemanju dela in prodaji izdelkov – cehovskim tkalcem je bila zlasti prepovedana vsiljivost. Noben podeželski mojster ni smel blaga/dela (naročila!) sam nositi iz mesta domov, temveč so morali to zanj storiti drugi (naročnik!). Prav tako podeželski tkalec (niti njegovi ljudje) niso smeli v

23 Leta (in inflacija) so storili svoje, zato je bila v 27. členu drugih ptujskih (graških) pravil kazen za nepošteno prevzemanje materiala že 12 funtov voska. SI ZAP 442 CR-13, Cehovski red sodarskega ceha v Gradcu. 1714, julij 11., Dunaj.

24 SI ZAP 442 CR-2, Cehovski red sodarskega ceha v Ptuj. 1611, maj 20., Ptuj, 35., 36. in 37. člen.

25 Cesar Karel VI. potrjuje cehu mariborskih sodarjev od svojih prednikov potrjeni red. 1720, junij 15., grad Laxenburg. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 170–185, 11., 13. in 20. člen.

26 SI ZAP 442 CR-13, Cehovski red sodarskega ceha v Gradcu. 1714, julij 11., Dunaj, 9. člen.

27 Cesar Karel VI. potrjuje cehu mariborskih sodarjev od svojih prednikov potrjeni red. 1720, junij 15., grad Laxenburg. Mlinarič, *GZM XVIII*; str. 170–185.

28 SI_ZAC/0786_00012 [Cehovska pravila tkalcev]; 1729, avgust 12., Celje.

mesto prinašati izgotovljenega blaga. Za takšne kršitve je bila zagrožena kazen (30. in 37. člen).²⁹

Razen splošno veljavnih določil so mlinarski redi vsebovali še pravila za obnašanje do strank (zlasti žensk!) v mlinu. To so regulirali tudi v mariborskih *Navodilih za vajence mlinarskega ceha*.³⁰ »Kadar je pošten človek poslal po opravku v mlin ali k stopam svojo ženo, hčer ali kogarkoli drugega«, jo je moral vajenec pustiti pri miru z nesposodbnimi besedami in drugim, sicer mu je grozila odpoved uka (16. člen).³¹

Če je mojster, njegov pomočnik (»Junger«), lastnik mlina ali kdorkoli pred peki ali drugimi ljudmi grajal in omalovaževal delo drugega mojstra, mu je grozila kazen. Pomočnik ali vajenec, ki je hotel s širjenjem lažnivih govoric in obrekovanjem škodovati svojemu mojstru, ali mojster, ki bi hotel na podoben način izriniti svojega kolega iz zakupa, sta bila takoj kaznovana z (začasno) izključitvijo iz ceha in sta šele nato dobila kakšno milejšo cehovsko disciplinsko kazen (38. člen).³²

Zaradi uporabe lončarskih izdelkov pri pripravi in uživanju hrane so mestne oblasti (v sodelovanju s cehom) pozorno bedele nad prodajo tovrstnih izdelkov in brezkompromisno zatirale krošnjarjenje in prodajo sumljivih izdelkov, ki so jih ponavadi zaplenili in namenili špitalu (!). Pri prodaji izdelkov in poslovni uspešnosti posamezne lončarske delavnice je svojo vlogo gotovo odigral tudi vrstni red lončarskih stojnic, ki so ga vpisali celo v celjska in mariborska cehovska pravila. Na letnih sejmih (*an gewöhnlichen jahr-märckten*) je imel stojnico na začetku lončarskega dela sejmišča vedno najstarejši mestni mojster, za njim drugi cehovski in na koncu tuji mojstri. Kazen za kršilce vrstnega reda je znašala 3 funte voska.³³ Najmlajši mojster je bil tako »obsojen« na najbolj oddaljeno (»najnižjo«) stojnico – če seveda ni bil lončarjev sin ali poročen s cehovsko vdovo (ti so ohranili stare stojnice – po možu ali očetu).³⁴

Kazen za prodajo izdelkov preprodajalcem, šušmarjem in krpačem je bila precej visoka in je znašala 6 funtov voska.³⁵ Prijetim krošnjarjem so lončevino odvzeli ter 2/3 »plena« izročili sodišču, 1/3 pa tistemu, ki je krošnjarju blago odvezel.³⁶

29 SI ZAP 443 CR-14, Cehovski red tkalcev platna v Ptuj. 1712, oktober 26. (Prepis: 1714, februar 11., Gradec).

30 "Ferers vermerckht was ain ersames handtwerch der müllner vnd zechmaister ainen lehrjunger, so er sich zue dem handtwerch dingen will, für nuzbar vnd notwendige instruction nach lengs fürhalten vnd verlesen solle, darnach er sich zuerichten habe." Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 110.

31 Cesar Ferdinand II. potrjuje mariborskim mlinarjem njihov obrtni red. 1624, november 13., Dunaj. SI PAM, listina št. 1161. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 98–116.

32 Prav tam.

33 SI_ZAC/0786_00003 [Marija Terezija potrdi pravila lončarskega ceha]; 1746, marec 29., Dunaj, § 17. Cesar Leopold I. potrjuje članom mariborskega lončarskega ceha obrtni red, potrjen od cesarja Ferdinanda III. dne 17. maja 1651 in od nadvojvode Ferdinanda II. dne 7. septembra 1602. 1662, november 24., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*; str. 48–67, 17. člen.

34 SI ZAP 439 CR-1, Cehovski red lončarskega ceha v Ptuj. 1577, maj 8., Ptuj, Dodatek.

35 SI_ZAC/0786_00003, § 21. SI ZAP 439 CR-4, Cehovski red lončarskega ceha v Ptuj. 1639, april 22., Gradec, 14. člen. 1662, november 24., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVII*, str. 48–67, 21. člen.

36 SI_ZAC/0786_00003, §§ 22 in 23. SI ZAP 439 CR-4, 15. člen. 1662, november 24., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 48–67, 23. člen.

V cehu so se zavedali, da v boju s šušmarji potrebujejo zaveznike, zato so se obvezali, da bodo v zameno za zaščito pred šušmarji zagotavljali mestnim oblastem in občini (meščanom) vsakovrstno posodo, ki bo izdelana na pravilen način in bo naprodaj po poštenih, dostopnih cenah, obenem pa s svojim ravnanjem ne bodo dajali povoda za pritožbe in bodo tudi sami (v cehu) kaznovali kršitelje teh določil.³⁷

Pogosto so cehovski lončarji svoje poslanstvo vzeli zares in so preganjali kupce izdelkov podeželskih lončarjev, pri čemer so, kot bomo videli – upravičeno, računali tudi na pomoč mestnih oblasti.

Šestega oktobra 1720 so štirje laški podložniki pred mestnim svetom tožili celoten celjski lončarski ceh, saj naj bi njegovi člani omenjenim kmetom razbili lončevino, ki so jo ti za lastno uporabo kupili od zaloških³⁸ podložnikov. Lončarji so se sklicevali na določila o onemogočanju šušmarstva, svetniki pa so jim očitno dali prav, saj so tožnikom »svetovali«, naj se v bodoče ogibajo nakupov pri šušmarjih.³⁹

Omejevanje konkurence se je začelo že s surovino. Mojstrom je bilo prepovedano medsebojno oviranje izkopa dobre/kakovostne ilovice/gline (*gute dachen*). Zagrožena kazen za kršilce je znašala 10 funtov voska, čeprav ta »prestopok« ni bil v nasprotju z obstoječimi predpisi (sodnimi in upravnimi).⁴⁰ Mojstrom nadalje ni bilo dovoljeno medsebojno konkuriranje (razen na sejnih) z delom ali izročanjem le-tega (obrti). Kršilcu so blago odvzeli – polovica je pripadla sodišču, druga polovica pa cehu.⁴¹

Dva oziroma tri funte voska je plačal tisti, ki je svojemu cehovskemu kolegu speljal kupca/trgovca (doma ali na sejmu).⁴² Še dražje je bilo prevzemanje že dogovorjenega posla svojemu kolegu, saj je kar polovica na tak način nepošteno zasluženega denarja pripadla cehu.⁴³

Vsem šušmarskim mizarjem in krošnjarjem z mizarskimi izdelki na ozemlju celjskega ceha so odvzeli izdelke, ki so jih zunaj tržnih dni nosili okrog, medtem ko članov ceha z dežele niso smeli ovirati pri njihovih prihodih v mesto in prodaji ob tržnih dneh in na letnih sejnih. Seveda pa zunanji mojstri svojega položaja niso smeli izrabljati za pretirano pridobivanje mestnih naročil in se mestnim naročnikom preveč vsiljivo ponujati ter s tem odžirati zaslužka domačim (mestnim) mojstrom. Kršilcu je pol zaslužka vzel magistrat, pol pa ceh.⁴⁴

37 SI ZAP 439 CR-8, Cehovski red lončarskega ceha v Ptujju 1701, julij 9., Dunaj, Končno.

38 Gospostvo Zalog (*Sallach*) pri Žalcu.

39 Gubo, *Aus den Rathspratokollen I*; BKStGQu 24/1892; str. 215.

40 SI_ZAC/0786_00003, § 24. 1662, november 24., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 48–67, 24. člen.

41 SI_ZAC/0786_00003, § 25.

42 Dražje je bilo na Ptujju. SI_ZAC/0786_00003, § 54. SI ZAP 439 CR-4, 36. člen.

43 SI_ZAC/0786_00003, § 29. SI ZAP 439 CR-4, 19. člen in 1662, november 24., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 48–67, 29. člen.

44 SI_ZAC/0786_00005 [Marija Terezija potrdi pravila mizarjev, ključavničarjev, ostrogarjev, urarjev in puškarjev]; 1756, avgust 20., Dunaj, 6. čl. (3. odst.).

Podobno škodo kakor šušmarji so lahko cehu naredili preveč stremuški mojstri, zato so mariborski mizarji v pravila zapisali tudi sankcijo za speljevanje strank. Škodljivo tekmovalnost med mizarji so sklenili zatreti že ob nabavi lesa, zato so prekupčevalcem z lesom prepovedali nakupe na Lentu, kjer so razvezovali splave, dokler mestni mizarji niso opravili svojih nakupov.⁴⁵ Značilna je tudi prepoved, ki je zadevala naročnika, ki bi se s prvim mizarjem sprl zaradi plačila. Takemu ni smel delati noben drug mizar, dokler se s prvim mojstrom ni sporazumel. Preveč uslužnega mizarja so kaznovali s povračilom stroškov, z izplačilom prvemu mojstru in izgubo zaslužka.⁴⁶

Kramarjem in trgovcem s klobučarskimi izdelki – najsi so ti prebivali v celjski četrti ali pa ne – je bilo prepovedano zunaj tržnih/semanjih dni in proščenj (javno ali naskrivaj) prodajati na deželi izdelane klobuke. Prepovedano je bilo tudi krošnjarjenje (*hausiren*) s klobuki, saj je kršilcu grozila zaplemba (to je izvršila pristojna gosposka/oblastvo na prijavo ceha). Ceh se je na drugi strani zavezal izdelovati kakovostne klobuke po primernih/poštenih cenah.

Na proščenjih v celjski četrti so stari klobučarski mojstri postavljali svoje stojnice v ospredje, za njimi pa so prodajali mlajši člani celjskega ceha in tujci. Zunaj tržnih/semanjih dni in proščenj je bilo nečlanom celjskega ceha na ozemlju celjske četrti prepovedano prodajati klobučarske izdelke (za kršitev te prepovedi je bila enako kot v 9. členu zagrožena zaplemba; 23. čl.).⁴⁷

Na ozemlju obravnavanih kovaških cehov Celja, Maribora in Ptuja neizučeni niso smeli trgovati s kovaškimi izdelki (razen na svobodnih sejmih trgovci z dovoljenjem). Kršiteljem so lahko blago zaplenili in ga razdelili med špital ($\frac{1}{2}$) in ceh ($\frac{1}{2}$).⁴⁸

Na sejmih so kovači lahko prodajali samo svoje izdelke, njihovo kvaliteto pa je nadzoroval magistrat. Tuji mojstri so smeli prodajati v mestu samo ob proščenjih, sicer jim je grozila zaplemba blaga.⁴⁹ Mojstri sorodnih obrti (zlasti ključavničarji) niso smeli izdelovati tipičnih kovaških izdelkov (veder, spojki), na Ptujju pa niti kaljenih izdelkov.⁵⁰

Pri določanju cen za podkve in podkovsko železo kovači niso smeli delati razlike glede na stan naročnika (kupca). Prav tako mojster ni smel pridobivati naročil v škodo svojih kolegov s prenizkimi cenami.⁵¹

45 Cehovski red mariborskih mizarjev. 1753, junij 6., Dunaj (Marija Terezija). Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 88–97.

46 SI_ZAC/0786_00005, 16., 22. in 23. člen.

47 SI_ZAC/0786_00008 [Marija Terezija potrdi pravila klobučarjev]; 1750, oktober 31., Dunaj.

48 Podkovni kovači 1716. 1716, januar 4., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 154–169, 19. člen. Podobno: SI ZAP 436 CR-10, Cehovski red kovačev Ptuja 1705, 20. člen.

49 Podkovni kovači 1716; 1716, januar 4., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 154–169, 20. člen.

50 Prav tam, 21. člen. SI ZAP 436 CR-10, 37. člen.

51 Podkovni kovači 1716; 1716, januar 4., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 154–169, 23. člen. Globa je bila določena v višini razlike med pošteno in prenizko ceno, pripadla pa je cehu.

Čevljarstvo je bilo relativno preprosta obrt, ki ni zahtevala dragih in zapletenih orodij. Večinoma vsi pomočniki so imeli svoje orodje, pogosto pa so delali tudi pri strankah na domu. Čevljarji (skupaj s krojači) niso veljali za premožne obrtnike. Kakor pri še nekaterih obrtneh, ki so živele od sezonskega povpraševanja, so tudi pri čevljarjih pomočnikom prepovedali zamenjati službo tik pred večjimi prazniki (veliko nočjo, binkoštni, božičem in prošenjem).

V prvem mariborskem čevljarskem redu so posamezno delavnico omejili na 4 »stolce« (*stiell*; delovna mesta). Edina izjema je bil že omenjen čas okrog največjih praznikov, ko so mojstri lahko zaposlili pomoč (vajenca ali pomočnika). Preveč podjetnim je pretila kazen 3 funte voska.⁵²

Kakor v drugih cehih je tudi med čevljarji veljala prepoved kritiziranja kolegovga dela; to je kritika stalo 4 funte voska kazni – enako drago je bilo nago-varjanje (speljevanje) poslov in ponujanje dela v kolegovo škodo.⁵³

Sprva so lahko v Mariboru tuji čevljarji na prošenjih prodajali samo en dan, predhodno pa je njihove izdelke pregledal ceh in kaznoval neustrezne ponudnike.⁵⁴ Verjetno so si tuje čevljarje ob tem domači prevečkrat privoščili, zato so jim v naslednji potrditvi že zažugali, da morata uvoz in prodaja tujega blaga na prošenjih potekati v skladu z zakonodajo in brez nepotrebnega šikaniranja ter kaznovanja ob pregledu čevljev.⁵⁵ Celjski čevljarski red je v skladu s patentom o kmečki trgovini z dne 13. marca 1751⁵⁶ nasploh, zlasti pa v času letnih sejmov in prošenj, prepovedoval krošnjarjenje in prodajo čevljev vseh vrst tistim, ki se sami niso ukvarjali s čevljarstvom. Kazen je bila odvzem blaga.⁵⁷

Glede na navedeno lahko trdimo, da je bilo pisanje cehovskih redov o prodaji izdelkov, odnosih s kupci in naročniki ter medsebojnih odnosih članov ceha glede trženja omejeno v glavnem na prepovedi in omejitve, ki so ožile prostor za osebno iniciativo in priporočale uravnalovko ter »miroljubno sožitje« mojstrov v posameznem cehu. Iz ohranjenega arhivskega gradiva pa tudi izhaja, da so se posamezniki vendarle trudili izstopati iz zapovedane sivine – opozoriti nase in na svoje izdelke, če je bilo treba, tudi na manj dovoljene ali celo prepovedane načine. Pri tem so bolj kakor na klasične načine promocije (besedno komunikacijo) stavili

52 Cesar Ferdinand II. potrjuje mariborskim čevljarjem njihov dopolnjeni cehovski red; 1631, marec 27., Dunaj. J. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 1–14 (dalje: MB 1631), 11. člen.

53 Prav tam, 10., 24. in 34. člen. (Neupravičeno) kritiko so enako kaznovali tudi na Ptujju (18. člen), speljevanje poslov pa je bilo cenejše – stalo je 3 funte voska (19. člen). SI ZAP 223 CR-18, Cehovski red čevljarskega ceha na Ptujju. 1757, julij 2., Dunaj. Poenoteno kazen (4 funte voska) so za te prekrške predpisali tudi v Celju (3. in 4. člen). Pravila čevljarskega ceha v Celju. 1757, maj 28., Dunaj (prepisano v Celju, 7. 11. 1814).

54 MB 1631. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 1–34, 30. člen.

55 Cesarica Marija Terezija potrjuje članom mariborskega ceha, ki živijo v mestu in zunaj njega, cehovska pravila; 1757, februar 5., Dunaj. Mlinarič, *GZM XVIII*, str. 21–34, 28. člen.

56 Pravila čevljarskega ceha v Celju. 1757, maj 28., Dunaj (prepisano v Celju, 7. 11. 1814), 1., 2. in 3. čl.

57 Prav tam, 13. člen.

na otipljive (materialne) argumente – na raznovrstna znižanja cene (popuste) ali dodatke, glede na podatke v virih pa se mojstri niso ustavljali niti pred kršenjem določil o prodaji (vrstni red, omejevanje prodaje na določene dneve), speljevanjem kupcev kolegom oziroma vsiljivim ponujanjem svojega blaga.